

MISTIKA UN *seks*

SAGATAVOJA: Džina Briška

Konstantīns Bogomolovs,
imidža dizainers un
modes analītiķis

Melni mati, bāla seja, tumšs acu ēnojums, sarkanas lūpas, augumam pieguļošs tērps — mistikas un seksa apvienojums. Tēls, ko imidža dizaineri zina ar nosaukumu sievietē vamps. Bīstama un iekārojama.

Sievietes vampa imidžs ļoti populārs bija 20. gadsimta 80. gados. Tas savu vietu iekaroja ne tikai šovbiznesā — mūzikas videoklipos, modes žurnālu lappusēs, kino, bet arī uz ielas. Tajā laikā dzima arī gotu subkultūra, un gotu stilā ir daudz sievietes vampa imidža elementu.

1986. gadā ekstravagantās vampīres tēlā iejutās jamaikiešu dziedātāja, modele un aktrise Greisa Džonsa filmā „Vamps”. Lai izceltu tēla misticismu, viņas tumšā āda tika pārklāta ar baltu grimu, matiem izvēlēta ugussarkana parūka, bet kailā āda

apprakstīta ar okultiskiem hieroglifiem. Šī ir visnetipiskākā sievietes vampa versija. Taču pati slavenākā sievietes vampa imidža atveidotāja ir Kasandra Pītersone filmā „Elvīra — tumsas pavēlniece” (1988), kuras tēls atstāja lielu ietekmi uz 80. gadu modi. Vēl piemēri — Andželika Hjūstone filmā „Adamsu ģimenīte” (1991), Izabella Roselīni filmā „Nāve viņai piestāv” (1992), Šēra un Madonna vairākos mūzikas klipos un filmās 80. un 90. gados. Pēdējos gados šajā jomā uzmanību izpelnījušās Natālija Portmane Odīlijas lomā „Melnajā gulbī” (2010) un Andželina Džolija filmā „Melnā feja Malefisenta” (2014).

SIEVIETE, VĀRDĀ „NĀVE”

Taču pirmā šī imidža atveidotāja bija Teda Bēra — mēmā kino aktrise filmā „A Fool There Was”, kura tēloja noslēpumainu būtni ar tumšu pagātni, naidpilnu tagadni un melni apvilktu acu hipnotizējošu skatienu. Filmas titros pie viņas vārda tā arī tika ierakstīts — vampīre, kas apliecina faktu, ka Bēra ir pirmā sieviete vamps vēsturē. Filma „A Fool There Was” tika uzņemta pēc lugas ar tādu pašu nosaukumu, ko sarakstīja Porters Emersons 1909. gadā par sievieti mednieci, kura pavēdina vīriešus un, viņus pametot, iznīcina šo vīriešu dzīvi. Emersons savas lugas sižeta ideju aizņēmas no Redjarda Kiplinga dzejoļa „Vampire” (1897), kurā izsāpēts bēdu pilnais galvenā varoņa liktenis, kuru pametusi alkatīga mīļotā, pilnībā izputinot viņu. Dažu mēnešu laikā filma studijai „Fox Film Corporation”, kam iepriekš negāja visai spoži, atnesa milzu peļņu, un par filmas zvaigzni kļuva nevienam nezināma un nez no kurienes uzradusies aktrise Teda Bēra.

Bēra nelīdzinājās nevienai citai filmu varonei, nevienai sievietei no reālās pasaules — aktrise dzīvoja pilī, kur visapkārt mudžēja čūskas, bet krātiņos rēca tīģeri. Viņa sēdēja tronī, bet pie kājām mētājās galvaskausi un kauli. Bēra ēda jēlu gaļu, smēķēja ūdenspīpi un cigārus un runāja aizsmakušā balsī. Aktrise epizodiski krita transā, un tieši šādā stāvoklī viņa mēdza grozīties fotoreportieru kameru priekšā. Ieintrīgētie skatītāji ātri vien atšifrēja aktrises vārdā Teda Bēra paslēpušos anagrammu *Arab Death*, kas tulkojumā no angļu valodas nozīmē „arābu nāve”.

Tēls uzreiz ieguva nosaukumu *vamp*, kas ir saīsinājums no *vampire*: aktrise spēlēja kino un publiskajā dzīvē viltīgu

būtni sievietes veidolā, kura aukstasinīgi izmanto vīriešus savu ļauno mērķu īstenošanai, izsūc no viņiem enerģiju, asinis un naudu, izjaucot viņu ģimenes un novedot vīriešus nāvē. Un to dara ar neviltoju gandarījumu, tādējādi valdot pār stipro dzimumu. Uz tikko dzimušā emancipācijas viļņa 1910. gadā Tedas Bēras tēls ne tikai atstāja ietekmi uz vīriešu fantāzijām par brutālu, erotisku sievietes iekarošanu, bet arī savaldzināja sievietes prātus, kuras alka pierādīt savu neatkarību un demonstrēt varu pār vīriešiem.

TĒLS, KURU IZDOMĀ FOKSS

Daudzi vīrieši un sievietes droši vien būtu bijuši pārsteigti, uzzinot, ka šo tēlu ar visiem tā atribūtiem izdomāja kinoproducents Viljams Fokss. Kādā teātra iestudējumā viņš pamanīja aktrisi Teodosiju Gūdmenu, kurai piemita paskarbs, nedaudz vulgārs skaistums, bet visai apšaubāmi aktieriskie dotumi, un viņam prātā iešāvās ideja, kā no viņas izveidot komerciālu produktu. Fokss izdomāja sievieti vampu ar bālu seju, izteiksmīgām asinssarkanām lūpām un biežā kārtā uzkrāsotām acīm. Tā grimētavā dzima Teda Bēra.

Tedas biogrāfija tika pārrakstīta no jauna. Avīžnieki ar gandarījumu pārpublicēja Foksa izdomāto stāstu par itāļu mākslinieka un arābu princeses meitu, kuru bērnībā nozagusi beduīni, lai audzinātu to ēģiptiešu sfinksas ēnā un dzirdītu ar čūsku asinīm. Savukārt tautā klīda leģenda, ka Tedas māte esot bijusi francūziete un kļuvusi grūta no akmens sfinksas skatiņa mēnessgaismā Ēģiptes tuksnesī. Patiesībā Teodosija Bēra Gūdmena dzimusi poļu emigrantu ebreju ģimenē provinciālajā Sinsināti ASV. Tēvs bija audumu piegriezējs ateljē,

māte — mājsaimniece. Nekad mūžā Teda nebija bijusi ne Ēģiptē, ne Eiropā, viņa cītīgi mācījās skolā un mīlēja lasīt grāmatas.

Faktiski tas bija pirmais piemērs vēsturē tam, ko šobrīd dēvējam par imidžmeikingu šovbiznesā: šuvēja meitai tika izdomāts mākslīgs imidžs, kurā ietilpa leģenda, sākot no noslēpumainā stāsta par izcelsmi, līdz sākumiem pārdomātu sadzīvi un beidzot ar neordināru ārieni. Tagad šovbiznesā tā ir izplatīta lieta, bet toreiz publika noticēja kinoļaužu pasakai un radīja ap noslēpumaino Tedu ažiotažu. Pat tie, kuri nenoticēja, apmeklēja kinoteātri, lai paskatītos uz leģendu.

Pārsvarā Teda Bēra filmējās kaislīgās drāmās, kuru nosaukumi runā pašī par sevi, — „Iznīcība”, „Grēks”, „Asinainā roze”. Viņa piedalījās arī vēsturiskās kostīmfilmās *Karmenas*, *Salomes*, *Dāmas ar kamēlijām* un, protams, *Kleopatras lomā*. Starp citu, Bēra bija pirmā, kas iemiesoja uz ekrāna Ēģiptes valdnieci Kleopatru. Filma iznāca 1917. gadā, un Kleopatra kļuva par populārāko lomu Bēras karjerā. Tas bija tīrs kičs: Kleopatras vizuālā tēla radītāji pilnībā ignorēja vēsturisko līdzību, ļaujot gadsimtus, tūkstošgades un izdaļojot galveno varoni līdzīgu Nofretetei, neskatoties uz to, ka Kleopatra bija grieķiete, Romas impērijas laikabiedre un ģērbās un matus veidoja atbilstoši tālaika romiešu modei. Taču Tedas Bēras Kleopatras tēls atstāja ietekmi uz turpmākajām ekranizācijām, un līdz šai dienai lielākā daļa cilvēku iztēlojas Kleopatra tādu, kādu to atveidoja Teda Bēra.

NO GADSIMTU DZĪLĒM

Patiesībā Foksa radītā sievietes vampa tēla vēsture ir daudz senāka — jauns bija tikai nosaukums. Viltīgā pavadinātāja, kas apveltīta ar maģisku seksualitāti, eksistē daudzu kultūru mītos. Tās ir sengrieķu Circeja un Sirēna, Bībeles Dalila un Salome, ķeltu feja Morgana, literatūras varone Armīda, kā arī mitoloģizētās vēsturiskās personas Kleopatra, Mesalīna, Lukrēcija Bordža.

Masu apziņā mistiskais ļaundares tēls bija izplatīts viduslaikos. Runa ir par raganu — populāru viduslaiku pasaku un leģendu varoni neglītas, izkropļotas vecenes izskatā. Brīdī, kad viņai vajadzēja viltībā apsteigt kādu godavīru, viņa pārvērtās par skaistu daiļavu, bet viņas iemīļotākā aizraušanās bija lidošana ar slotu vējā plīvojošiem matiem.

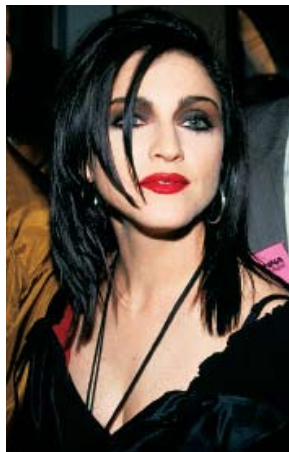
Iespējams, ragana tā arī paliktu par personāžu vecmāmiņu pasākās, ja nebūtu 19. gadsimta dzejnieku, mākslinieku un

Teda Bēra — pirmā sievietes vampa imidža atveidotāja vēsturē — mēmajā kino „A Fool There Was”.

Šēra un Madonna 80. gados.

Kasandra Pitersone filmā „Elvīra — tumsas pavēlniece”.

komponistu. 18. gadsimta beigās Eiropas mākslā sāka iezīmēties romantisms un notika pievēršanās viduslaiku mistikai un pasaku folklorai, kas spilgti izpaudās vācu rakstnieku Heines, Hofmaņa un Brāļu Grimmu daiļradē. Uz skatuves dzima romantiskā baleta žanrs ar sižetiem par Silfidu un noburtām princesēm. Arhitektūrā un interjera modē ienāk neogotikas stils. Romānos un poēmās populārs kļūst motīvs par vampīriem un vilkačiem, kas aizgūti no rumāņu un Austrumu leģendām.

Lielā interese parādījās par ļaunumu un tā idealizēšanu: romantiku daiļradē viduslaiku negods pārtapa melnās dīvas tēlā, kura atnākusi no viņpasauls, jauna, skaista un bīstama. Viņa piesaista ar savu noslēpumainību, bet, ļaujoties sakariem ar viņu, cena ir galvenā varoņa nāve. Piemērs tam ir melnais gulbis — skaistule Odilija Čaikovska baletā „Gulbju ezers”. Līdzīgi sieviešu personāži kļuva populāri literatūrā, teātrī un glezniecībā visa 19. gadsimta garumā, pēc tam to pārņēma dekadence, piešķirot šim tēlam vēl slimīgāku estētismu un netikumisku juteklismu. Starp citu, viens no šādiem dekadences laikmeta daiļdarbiem tapis 1897. gadā, kuru radīja Filips Berns-Džonsons. „La Vampire” iedvesmoja Redjardu Kiplingu uzrakstīt dzejoļi ar tādu pašu nosaukumu, bet pēc pāris desmitgādēm, kā minēju iepriekš, Viljams Fokss aizņēmas no tā dažas vizuālas iezīmes, lai radītu Tedas Bēras vampīres kinotēlu.

NO BRIESMĀM LĪDZ SMIEKLIEM

Vampa imidžs 20. gadsimta sākumā neaprobežojas tikai ar kino — tas valda arī varietē žanrā. Tedas Bēras galvenā konkurente bija Mārgareta Ģertrūde Zelle — ambicioza holandiešu izcelsmes kurtizāne, Austrumu erotisko deju izpildītāja, kura pasaulē pazīstama ar izdomātu vārdu

Mata Hari. Atšķirībā no Teodosijas Gūdmenas Mārgaretai nebija ne producentu, ne režisoru, bet viņa bija apveltīta ar nekaunību un spilgtu fantāziju. Tas palīdzēja viņai izdomāt eksotisku biogrāfiju (izvēloties par dzimteni Indiju) un radīt sev apkārt noslēpumainības oreolu, ievēdot maldos visu Eiropu, līdz viņu nošāva 1917. gadā uz aizdomu pamata par spiegošanu.

Tajā laikā kinematogrāfijā sievietes vampa tēls uz ekrāna dominēja līdz mē-mā kino ēras beigām ne tikai Tedas Bēras izpildījumā — viņai bija arī daudz atdarnātāju. 1910. gada beigās lielākā daļa aktrišu izskatījās līdzīgas cita citai — tumšām, apvilktām acīm, bālu sejas ādu, tumšām, akcentētām lūpām. Tā izskatījās daudzas: Pola Negri, Mīrna Loja, Glorija Svansone, Nita Naldi, Vera Holodnaja. Nav brīnums, ka 20. gadu vidū šis tēls apnika un sāk likties vecmodīgs. Tedu Bēru pamazām aizmīrsa. Tikai nedaudzi zināja, ka 1921. gadā aktrise apprecējās, pārstāja filmēties un apmetās Beverlihilsā, kur aizvadīja dzīvi kā uzticama sieva un godprātīga saimniece. Neviens no tuvākajiem kaimiņiem pat nenojauta, ka viņiem līdzās dzīvo viscildenākā vampīre Teda Bēra. Teodosija Gūdmena prata meistariģi atveidot izdomātu tēlu, bet tajā pašā laikā viņai pietika veselā saprāta nekļūt par tā upuri, iemiesojoties tajā arī privātajā dzīvē, kā tas nereti notika Holīvudā.

Taču, aizejot no lielā ekrāna, vampa tēls pilnībā nepazuda — tas daudzveidīgu parodiju un karikatūru veidā pārgāja melnā humora žanrā un uz ilgu laiku pārcēlās uz komiksiem un komēdiju televīzijas šoviem. Spilgtākais piemērs bija 1950. gadā tapušais televīzijas projekts „The Vampire Show”, kuru vadīja aktrise Mailla Nurmi. Viņa bija tērpusies pieguļošā korsetē, tādējādi demonstrējot savu nevainīgo augumu, viņas seju rotāja vampīriskis meikaps, bet pirkstus — ļoti gari nagi.

Savu vizuālo tēlu aktrise bija aizņēmusies no Mortīcijas — zīmēto komiksu „Adamsu ģimenīte” varones, kuru radīja mākslinieks Čārlzs Ādamsons un publicēja žurnālā „The New Yorker”, sākot no 1938. gada.

Šobrīd Mailas Nurmi vārds lielākajai daļai nav zināms. Lai gan jāatzīst, ka mūsdienu priekšstatam par sievietes vampa vizuālo tēlu vairāk jāpateicas tieši viņai, nevis Tedei Bērai. Spilgts piemērs ir multiplikācijas filma „Guļošā skaistule” (1959). Savukārt Volta Disneja studijas scenāristi izdomāja personāžam vārdu Malefisenta, kas tulkojumā nozīmē „ļauņuma nesēja”. Tā radies vēl viens kulta prototips sievietes vampa tēlam.

SEKSA SIMBOLS MŪSDIENĀS

Vampa imidžs ir viens no tiražētākajiem mūsdienu seksa simboliem. Savās kolekcijās ar panākumiem to demonstrē tādi modes dizaineri kā Žans Pols Gotjē un Džons Galjāno, tāpat aktīvi šo tēlu ekspluatē erotiskā un pornoindustrija. Tas ir diezgan populārs arī reālajā dzīvē, piemēram, šī tēla vizuālos elementus izmanto kārtējā gotu paaudze. **U**

Vizuālā tēla elementi

Matu sakārtojums

Matu tonis — melns. Sakārtojumā un griezumā iespējamās variācijas: strikts, ģeometriskis matu sakārtojums tēlu padara īpaši aukstu un noslēpumainu; mitra, viļņaina tekstūra rada indīgai čūskai līdzīgu mednieces imidžu; apjomīga forma ar atsevišķām šķipsnām tēlam piešķir agresiju.

Meikaps

Mistiskais, bālais sejas ādas tonis kontrastē ar kļiedzošām, košām lūpām sarkanā vai vīna tonī. Ļoti būtiskas ir acis — tās var tikt akcentētas ar biežām ēnām vai melnu kontūrlīniju.

Garderobe

Līnijas un formas izceļ seksualitāti un aukstu nepieejamību. Noteicošā ir melnā krāsa, bet arī citi nakts toņi. Iespējami retro, Viktorijas un dekadences laikmeta motīvi. Var būt pamatnāmi akcenti rotās — sudrabs, ahāts, rubīns.